

DE SOPHOCLIS FABULA IGNOTA

scripsit

THADDAEUS ZIELIŃSKI

EDITUM AUXILIO MIN. INSTRUCT. PUBL.

Seorsum impressum
ex comment. philolog.
Eos XXVII 1924.

LEOPOLI 1924
SUMPTIBUS POL. SOC. PHILOLOGAE

Bibliothèque Maison de l'Orient

151524

DE SOPHOCLIS FABULA IGNOTA

scripsit

THADDAEUS ZIELIŃSKI.

I.

Ambitiosum est in via tot ambulantium pedibus pressa aliquid sibi invenisse videri, quod illos fugerit; attamen res ipsa postulat, ut una cum lectore *Philoctetae* Sophoclei et prologam recolam, quo Ulixes imperiti iuvenis animum ad dolos versandos praeparat, et scaenam illam, qua is magistri mandata exsequitur.

Haec igitur vafer Ithacus ad Neoptolemum (v. 56 sq.): „Cum ex te quaesierit, quis sis et unde venias, dicito te filium esse Achillis — hoc simpliciter est confitendum: navigare autem domum relictis castris navalibus Achivorum propter odium eorum ingens, qui cum te supplices domo accesserint, quippe hanc unam habentes capiendi Ilii spem, non tamen dignati sint praesenti reddere Achillis arma, iustam aspernati spem, sed ea Ulixi concesserint — atque hoc loco extrema quae in mentem venerint in me convicia congerito: eorum enim nullum me laedet.“

Inde igitur a v. 343 docilis discipulus Philoctetae animum ficta narratione captare conatur: venisse Scyrum ad se Ulixem cum Phoenice, ut se una cum ipsis ad Troiam ducerent: sua autem maxime interfuisse, ut patris corpus nondum combustum videret. Sigeum igitur cum appulerint, Myrmidonum agmen se circumstetisse, „iurantibus omnibus iterum se vivum aspicere mortuum Achillem“ (357). Se vero postquam fletus honorem patri tribuerit, Atridas utpote amicos adiisse, ut sibi Achillis arma ceteraque, quae eius fuissent, redderent. At illos sibi sceleratissima oratione (τλημονέστατον λόγον) respondisse, cetera quidem quominus sibi haberet nil obstare, arma autem in alius esse potestate — Ulixis scilicet.

Hucusque nihil in hac narratione inesse videmus, quod aut veritatem aut Ulixem laedat; sed pergamus.

Audita hac imperatorum sententia Neoptolemus lacrimis prae ira obortis exsilit: itane se nescio arma eos sua cuiquam concessisse? Ad quae Ulixes praesens: „immo, inquit, iure: ego enim et ipsa et dominum salvavi.“ — Satisne idoneam affert pio filio causam? — At ille tumens ira extrema in eum convicia ingerere, nil indictum relinquens: Tunc meis me armis privabis? Hoc vero loco Ulixes quamvis non iracundus (καίπερ ὁ δόσσοργος ὤν), aegre ferens audita, ita respondit: „Non fuisti apud nos, immo afuisti ubi non oportebat; quoniam vero etiam lingua uteris audaci, nunquam haec arma Scyrum asportabis“. Inde discessum.

Vix credo quemquam, qui modo libera, non praeoccupata mente haec legerit lectaque perpenderit, hoc unum infitiatum.

esse, aperte praevaricari Neoptolemum; quid enim aliud dicere poterat, si non propriam causam ageret, sed Ulixis patronus extitisset? Ulixis enim responsa omnia sunt et moderationis et dignitatis plena; quin ubi contumeliis exacerbatus severius adversario respondet, a Neoptolemo continuo excusatur ut minime per se δόσολγος. Hic contra ira prorsus non ferenda incenditur in regem et natu maiorem et meritorum gloria florentem et, quod gravissimum erat, patris sui corporis salvatorem. Minime igitur causae suae inservit Neoptolemus, Philoctetesque, nisi et ipse Atridarum Ulixisque odio flagraret, haud dubie ei respondere debebat iniustam esse eius iram; iret potius regumque gratiam sibi reconciliaret.

Quae cum ita sint, nostro iure affirmare possumus, non in huius tragoediae usum Sophoclem libero etiamtum arbitrio hanc narrationem composuisse, sed alius tragoediae mythopoeia obstrictum, in qua non Ulixis aviditas pravumque Atridarum iudicium, sed ipsius Neoptolemi iuvenilis iracundia castigata fuerit.

Ne autem aenigmate diutius trahendo lectoris mentem exerceam, iam nunc edicere placet, quod tota hac commentatiuncula demonstrandum mihi proposui: scilicet poetam hac quam attulimus narratione — ultima de discessu verba si exceperis — suae ipsius fabulae mythopoeiam repetere, cuius titulus fuerit *Neoptolemus*.

II.

Fictam Neoptolemi narrationem chori modicum excipit canticum (391—402): „Montana omnium nutrix Tellus, genetrix ipsius Iovis, quae auriferum tenes Pactolum!“ — Idaeam invocare videtur Matrem, Troiae patronam, quae ab Homero alio nomine indigitata, apud tragicos antiquum propriumque recuperaverat. „Tibi, potentissima Mater, iam tum supplicavimus, cum tota Atridarum iniuria in hunc duces nostrum irruebat, cum arma eius paterna — o beata taurivororum leonum domitrix! — pro supremo ornamento Laertis filio concedebant!“

Memini iam puero mihi hoc canticum ultra modum displicuisse. Sane adiuvat fidelium nautarum chorus dolosum ducis consilium: sed quid attinuit fictae testem rei sanctissimum Telluris matris numen invocare? Quantulum hoc distat a periurio? Sed ne hoc quidem satis est: ad maiorem mendacii fidem preces suas afferunt, quibus hanc ipsam deam fatigaverint, fictas, ut videtur, et ipsas.

Frustra tamen et ego et quicumque alius tenuioris fuit animi pium poetam incusavimus: si enim revera non in inani dolosaque fictione versatur Neoptolemi narratio, sed verum exstantis fabulae argumentum repetit, sequitur etiam has preces in illa fabula locum habuisse. In memoriam igitur spectatorum revocat poeta, quod eis quandoque in priore tragoedia proposuerat: sive, ut nunc dicere

solemus, se ipse citat. Pronum enim est conicere tragoediae, quae heroa habuerit Neoptoleum, chorum ex militibus eius constitisse.

At inauditae sunt tales... „autocitationes“ dicturus eram, barbarae temporum inclinationi obtemperans. Credo in tantis tragoediae Graecae ruinis nimis severe nobiscum agere, qui singularia admittendi ius nobis adimat: huius tamen casus analogiam quandam mihi afferre posse videor. Ita enim in *Agamemnone* 799 imperatori reduci fatetur Argivorum chorus male eum a se quandoque audisse, tum scilicet, cum exercitum contra Troianos colligeret: quae imprecationes in eiusdem poetae *Telepho* locum habuisse videntur, in quo ex eisdem Argivis constabat chorus (cf. „Tragodumenon II. III“, qui iamiam prodituri sunt).

Utut est, videtur in *Neoptolemo* locus fuisse, quo in eo res erat, ut revera patriis armis iuvenis dux privaretur: tum chorus militum ducis infortunium aegre ferens sinceris precibus montium Troianorum patronae supplicavit, ut hanc ab eo iniuriam averteret. Nullum ibi mendacium, nulla impietas; sed ne hic quidem, ubi idem chorus Neoptolemi narratione admonitus salva veritate quae tunc precatus erat breviter recolit, totius ut videtur stasimi argumento in paucos versus compresso. Quod si vere posuimus, maculam Sophocli deterimus, ornamentum addidimus.

Iuvat tamen hac in re ad poetae iudicium provocare — Francisci dico Grillparzeri, qui ea quae hucusque disserui, iam magna ex parte occupavit: cuius verba licet a me iam in „Tragodumenis“ laudata (p. 109), tamen etiam hic postulante materia repetere non pigebit. Sunt autem haec (Werke her. v. Hock XIII 25 a. 1862): „Postulatio Neoptolemi, ut sibi patris arma redderentur, eiusque ira, cum ea Ulixi adiudicata comperit, et Graecorum exercitus relinquendi propositum fieri non potest quin vera sint (excepto tamen quod postea a proposito se demoveri sit passus), nisi malum eum tanta mentiendi arte excellere, quae tragoediae tendentiae et evolutioni prorsus contraria sit.“ Cf. etiam si placet meam de Grillparzero commentationem editam in ephemeride Przegład Warszawski 1924 Luty p. 208.

III.

Cur tamen nemo de hac tragoedia Sophoclea, *Neoptolemum* dico, cogitavit? — Cogitassent credo multi, nisi ab initio errore Welckeriano, quem iteravit Ribbeck (Die römische Tragödie 402 sq. cf. praeterea Robert, Die griech. Heldensage 1220³) in falsam deducti essent viam. Scripsit enim *Neoptolemum* Accius quoque: eius nobis XIII servata sunt fragmenta — non multa scilicet, attamen talia, ut si omnia quae quidem antiquae sunt tragoediae ita essent comparata, perbene nobiscum actum confiteremur. Huius igitur argumentum Welckerus et Ribbeckius in eo positum fuisse iudicaverunt, ut Neoptolemus Scyro arcessitus re-

praesentaretur. Scyri igitur res agitur: Neoptolemus, Deidamia, Lycomedes, Ulixes, Phoenix — hae sunt dramatis personae.

Cui coniecturae etiamsi cetera faveret, tamen summopere refragaretur fgm. IX omnium disertissimum:

ut dixi (?) macte his armis macte virtutei patris.

Ubi obiter moneo inter corrupti initii medelas elegantia prominere illam, quam Luc. Muellerus in Nonii editione proposuit:

NE. Tun, Ulixē? — UL. Macte his armis, macte virtutei patris!

Admirabundus scilicet iuvenis ob inexpectatum Ulixis armorum reddendorum consilium vixque auribus fidens eum alloquitur ab eoque simul cum armis congratulationem accipit. Sed haec perinde sunt: non enim in primis verbis, sed in sequentibus rei cardo vertitur. Achilles igitur arma ab Ulixē Neoptolemo simul cum his verbis tradi ne Ribbeckius quidem infitiat. Quam rem ut cum coniectura Welckeriana conciliet, admittere cogitur Ulixem haec arma Scyrum vexisse, ut ea ibi iuveni traderet. Quod neque per se est probabile — quid enim attinuit Scyrum arma portari, quae brevi post Troiam revectorus erat? — et disertis Procli verbis in Iliadis Parvae epitoma refragatur: καὶ Νεοπτόλεμον Ὀδυσσεὺς ἐκ Σκύρου ἀγαγὼν τὰ ὅπλα δίδωσι τὰ τοῦ πατρὸς. Ad Troiam igitur demum, non Scyri, arma accipit Neoptolemus: ad Troiam in fabula Acciana res agebatur. Argumentum habemus ab eo non diversum, quod etiam Sophocles in illa quam supra enucleavimus tragoedia tractavit: sive, ut aliis verbis idem dicamus, Sophocleam *Neoptolemi* fabulam Accius *Neoptolemo* suo expressit.

Cetera fragmenta omnia huic suppositioni favent. Ex his duo intolerabilem cuiusdam iracundiam describunt, fgm. III:

haud quisquam potis est tólerare acritúdinem

et fgm. IV:

vím, ferociam, ánimus, atrocitátem, iram, acrimóniam —

Neoptolemi scilicet, qui etiam in ea, quam in *Philocteta* legimus, narratione hoc vitio laborasse visus est. Eadem iracundia etiam indignabunda illa verba insignia sunt, quae fgm. VII exhibet:

dolét pudetque Gráium me et veró piget —

quaeque vix fallaci coniectura ab ipso Neoptolemo pronuntiata censebimus; sed etiam fgm. III quamvis mitigatis verbis agnoscitur:

vis véritatis atque ácritas.

Contra Ulixis virtutem principalem in derisionem vertere videtur fgm. IX:

sátin astu et falléndo callet ?

Summi autem imperatoris sententiam dicta utrimque causa audire videmur superbo iuveni non iucundam fgm. V:

satis iam dictumst, neque ergo errantiae animi prave mörigerabor.

Contra conciliatoria magnanimi adversarii opinio hisce honestis verbis significari videtur (fgm. I):

quid si ex Graecia
omni illius par nemo reperiri potest?

eorum non dissimilibus, quae ex eiusdem Ulixis ore de adversario acerrimo in *Aiacis* tragoedia audimus (1339):

λέγειν
ἐν ἄνδρ' ἰδεῖν ἄριστον Ἀργείων, ὅσοι
Τροίαν ἀφικόμεσθα, πλὴν Ἀχιλλέως.

Hic sane multis fortiter gestis virtutem suam ostenderit, ille tunc cum maxime tiro in exercitum venerat; ita sane, sed tiro ab ipsis deis honoratus, qui praeter eum solum Aëacidarum a nemine Troiam capi posse declaraverant.

Incerta est sententia fgm. VI:

atque adeo valvas sönere sensi régias,

ex nuntii fortasse sive potius Demophontis — de quo infra dicitur sum — de heroe Scyro accessito oratione sumptum, ut Lycomedis regia intellegatur; nisi malis incertiore circumstantia de Agamemnonis ianua agi. Nec multum nos provehit fgm. XII:

ubi nil contra orationem aequam habuit, adsensit silens.

Paulo firmiora sunt, quae nobis in mentem veniunt de fgm. VIII:

decorare est satius quam verbena et taëniis.

De Achillis mortui sive lecto funebri sive rogo sive urna aut sepulcro agi videtur: ubique enim accommodata erant verbenarum et taëniarum dona. Quam tamen rem praefendam dicit his sepulcralibus ornamentis? Pronum est de pietate, similibusque virtutibus cogitare, ut amici alicuius sint verba tumentem Neoptolemi iram pacantis.

Ego fragmentorum interpretationi quantumtribuendum sit ex longo commercio scio: quae probabilia sunt, non ultra probabilitatem aestimo, incerta in incertis relinquo, id solum in interpretandis curans, ut ea universo tragoediae argumento non refragari ostendam. Est tamen ubi ad talem gradum assurgat probabilitas, ut paene, quae est scientiae nostrae conditio, pro certitudine habenda sit: quod et de illo fragmento, quod primo loco positum est, valere videtur, et de eo, quo hanc de fabula Acciana disquisitionunculam clausuri sumus.

IV.

Seorsum enim agendum existimo de fragmento, quod et prave, ut cetera, hucusque intellectum est, et recte intellectum summi fiet ad actionem restituendam momenti: est autem fgm. X:

sed quem mihi iungent? cui, quae cum illo fuerim, dignabor dari?

Feminam loqui videmus, quae cum illum, quocum antea vixit, amiserit, futuri anxia de illo quaerit, qui in illius locum successurus sit. Et de amisso quidem nulla est dubitatio: de Achille agi et Ribbeckius cum Welckero statuit, et ego concedo. De femina quaeritur. Illi enim, cum Scyri rem agi sibi persuasissent, Deidamiam querentem induxerunt, parum favente, ut ilico demonstraturus sum, querelae contextu. Vides enim primum de legitimo matrimonio nullum proferri verbum: fuisse enim se tantum cum Achille asseverat misera. Itane tandem — quod secundum est — fuit cum Achille Deidamia, quae post paucarum noctium commercium tot annis ab eo separata vixit? Verum — quod tertium idemque gravissimum est — decuitne matronam, adolescentis filii matrem, amisso marito continuo de novo matrimonio cogitare? Ut non dicam submissum illud „quem mihi iungent?“ ancillam potius captivamve quam regis filiam ipsamque reginam redolere.

Sed haec approbationis tantum causa afferro: non enim Scyri, sed ad Troiam in Achivorum castris rem agi supra vidimus. Quae cum ita sint, etiam de femina nostra quaestio continuo solvitur: nulla enim alia fuisse potest praeter Briseidem. Haec enim et revera „fuerat“ cum Achille usque ad extrema vitae, et cum non sui iuris fuerit, sed captiva in domini potestate, florens praesertim iuventute nullis etiamtum liberis subortis, revera exspectare poterat se secundum dominorum libidinem ludibrio datum iri.

Sed quonam loco hanc querellam fudisse existimanda erit?

Aspice quaeso quam inverisimiliter poeta — num primus, nondum liquet — eventorum quae Achillis mortem secuta sunt tempora ordinaverit. Post occisum nimirum regem salvatumque corpus — armorum iudicium; Aiacis inde insania et suicidium, alterius — non secundum Homerum, sed secundum tragicos — Aeacidae: iam cum capi posse Troiam nisi ab Aeacida oracula negarent, coacti sunt Achivi Neoptolemum Scyro arcessere. Eum vero ante omnia desiderium impulit patrem etiamtum insepultum videndi (Phil. 350):

μάλιστα μὲν δὴ τοῦ θανόντος ἡμέρῃ,
ὅπως ἴδοιμ' ἄθαπτον.

Quo fit ut etiam ad Troiam nihil antiquius habeat, quam ut patrem iacentem solemnem fletu honoret (359):

κείνος μὲν οὖν ἔκειτ' ἐγὼ δ' ὀδύσσομαι
ἐπεὶ ἄκρυσσα κείνον...

Diu sane insepultum iacuit Achillis corpus! Fieri tamen potest, ut nobis tantum, qui abbreviationes solas et epitomas legamus, parum verisimilis esse videatur haec temporum digestio, cum in carminibus ipsis — *Neoptolemo* dico, si non iam Iliade Parva — poetae huius incommodi medelam invenerint. Si enim Hectoris Homericus corpus Apollinis divina tutela ab omni iniuria salvavit, quid

obstat quominus etiam Achillis insepultum cadaver simili Thetidis opera vel Minervae — quae Quinti Smyrnaei est traditio (III 533) — intactum sit conservatum?

Utut est, de re ipsa nulla est dubitatio: nec sine ratione fit, ut in *Aiace* Sophoclis funeris Achillei nulla incidat mentio — insepultum scilicet etiamtum iacebat herois corpus. In nostra demum tragoedia, *Neoptolemo* scilicet, funeris fiunt praeparationes inque primis filii fletu honoratur mortuus.

Soliusne? — Qui hoc fieri poterat praesente Briseide? Immo putanda est plurimum ad ἐλέου εἰσβολήν valuisse captivae puellae querellam, si quidem etiam Propertius eius mentionem facit (II 9, 9):

Nec non exanimem amplectens Briseis Achillem
candida vesana verberat ora manu.

Nobis tamen gravior testis succurrit quem modo nominavi Quintus III 551 sq., apud quem etiam verba invenimus Accianorum simillima (569):

νῦν δὲ τίς ἐν νήεσσιν Ἀχαιῶν ἄξεται ἄλλος
Σπάρτην εἰς ἐρίβωλον ἢ ἐς πολυδίψιον Ἄργος

Atridarum igitur alteruter

καὶ νό κεν ἀμφοπολεῦσα κακὰς ὑποκλήσομ' ἀνίας
σεῦ ἀπόνσοφισθεῖσα δυσάμμορος.

Et Rothstein quidem ad Propertii l. l. Quinti testimonio collato Alexandrinum quendam poetam communem utriusque fontem fuisse censet; fugerat eum nimirum Acciani fragmenti similitudo. Nos eius ratione habita in *Neoptolemo* potius nostro communem trium poetarum agnoscemus fontem, idque eo libentius, quod etiam in *Aiacis* extremis fati describendis ad Sophoclis tragoediam cognominem sese applicavit Smyrnaeus poeta.

Satisne benignam se nobis praestitit fortuna, quae in tanta tragoediae Romanae clade hoc tamen Accianae fabulae nobis frustulum servavit? Nunc enim demum conflictus vere tragici personam nacti sumus Briseidem, eius non dissimilis, qui in *Aiace* cum Tecmessae persona coniungitur. Mortuo enim Achille caduca res eius — pro re autem etiam Briseis est — in summorum imperatorum potestatem pervenit; et haec est causa, cur apud Quintum, ut modo vidimus, interroget infelix femina, uter eorum se ut ancillam avecturus sit. Ecce autem legitimus supervenit heres Neoptolemus: heres sane, modo de hereditate, quam etiamnunc Atridae possident, secundum eius voluntatem decernatur! Decernitur autem ita (Phil. 364):

ὦ σπέρμ' Ἀγγιλλέως, τᾶλλα μὲν πάρεστί σοι
πατρῶ' ἐλέσθαι

cum ipsa Briseide, ut apparet,

τῶν δ' ἑπλων κείνων ἀνήρ
ἄλλος κρατύνει νῦν, ὁ Δαέρτου γόνος

satis prospere secundum Briseidis, non ita secundum Neoptolemi

sententiam: qui dum quovis pacto arma Ulixi adiudicata recupere conatur, eo acrimonia sua rem deducit, ut abruptis pertractationibus etiam rem paternam una cum Briseide imperatoribus relinquere debeat. Quod quantis cum lacrimis quantaque cum imploratione infelicis puellae factum sit, facile nobis repraesentare possumus.

V.

Antequam porro progrediamur, quid adhuc demonstratum sit, respicere placet.

Neoptolemi igitur in Sophoclis *Philocteta* narratione et ipsa diligenter examinata et cum Accianis ex *Neoptolemo* fragmentis cumque Iliadis Parvae epitome collata fabulam fuisse demonstravimus, cuius argumentum in Achillis armis filio eius tradendis versaretur. Ei titulum fuisse ipsi quoque *Neoptolemus* propter Accianam imitationem verisimile est. Actionem ex parte restituimus, cum ostendimus tragicum quietam epici carminis narrationem ita immutasse, ut impotentis iuvenis iracundia inducta πάθους elementum, Briseidis vero persona addita etiam ἐλέου adiungeret. Sed nec fragmentum dum ullum ignotae fabulae reperimus neque adeo poetae nomen quod fuisset enucleavimus.

Illud ut breviter transigamus, unum saltem mihi invenisse videor fragmentum, quod cum in indistincto adespoton grege locum sit nactum, magna cum certitudine nostrae vindicandum sit tragoediae. Revocandus est lector ad illum narrationis locum, quo iuvenis dux de militum patriorum gratulatione loquitur, Achillem se nempe redivivum eis apparuisse (357):

ἰμνόντες βλέπειν
τὸν οὐκέτ' ὄντα ζῶντ' Ἀχιλλῆα πάλι.

Felici enim casu accidit, ut hic ipse versus, quem hic respicit poeta, nobis servaretur, quamquam sine poetae nomine fabulae titulo (adesp. 363):

ὃ παῖς Ἀχιλλῆως, ἀλλ' ἐκεῖνος αὐτὸς εἶ.

Et videtur sane bene notus fuisse antiquis hominibus: non solum enim hic a Plutarcho citatur, sed etiam Livii animo eum observatum esse probabile est, cum is Hannibalem iuvenem a patris veteranis receptum describeret (XXI 4, 2): *Hamilcarem iuvenem redditum sibi veteres milites credere.*

Cuinam tamen poetae hunc versum cum tota tragoedia assignandum putamus? Blaydesius quidem cum in *Philoctetae* commentario de eo ageret, *Philoctetae ad Troiam* eum vindicavit, nec tamen cuiquam sententiam suam probavit. Neque id iniuria. Quis enim crederet Sophoclem *Philoctetae*, quem in Achivorum castris sui milites receperant, Myrmidonum chorum addidisse? At *Neoptolemi* chorum ex eisdem Myrmidonibus compositum fuisse, qui etiam Lemnum ducem suum persecuti sunt, iam supra (§ II) vi-

dimus. Tum ne temporum quidem rationes Blaydesii coniecturae favent. Si enim in *Philocteta Troiano* chronologiam *Lemni* praecipuam occupavit poeta, secundum quam Neoptolemo demum recepto Philoctetam arcesserunt Achivi, non fuit hic primus, sed iteratus Neoptolemi adventus. Sin eam reliquit, quam in Iliade Parva invenerat, nullus dum fuit Philocteta reduce Neoptolemi apud Achivos locus.

De *Neoptolemo* igitur non est quod dubitemus: tamen cum sine poetae nomine servatum sit fragmentum, fatendum est anonymam adhuc remansisse fabulam nostram. Plutarchus enim, cui servati gratiam referre debemus, assiduus fuit tragicorum lector, ut ne canonici quidem triumviratus limitibus se contineret. Videndum igitur est, an aliunde aliquid proficere possimus.

VI.

Neoptolemi actio, qualem supra adumbravimus, *Scyrios* Sophocleos continuabat, quorum argumentum Neoptolemmum dedisse Scyro arcessitum Engelmannus ostendit (Arch. Studien zu d. Tragikern 29 sq.) et ego approbavi (Les reflets de l'histoire politique dans la tragédie grecque 6 = La Pologne au Congrès international de Bruxelles 1923, XVII). Sequiturne inde Sophoclem eius auctorem fuisse? Obiecerit quispiam etiam *Antigonam* e. g. *Septem* Aeschyleos continuare nec tamen eiusdem esse auctoris: necesse est peculiare quaedam coincidentiae accedant, de quibus infra agendum erit.

Interim ad notissimum Aristotelis in Arte poetica locum c. XXIII provocare libet, quo Iliadem cum Odyssea cyclo Troiano opponens illas vix singulis vel binis tragoediis materiam praebuisse dicit, Iliadem vero Parvam plus octo, quas continuo recenset: sunt autem haec: 1. Ὀπλων κρίσις, 2. Φιλοκτήτης, 3. Νεοπτόλεμος, 4. Εὐρύπυλος, 5. Πρωγεία, 6. Λάκαιναι, 7. Ἰλίου πέρις, 8. Ἀπόλλου, 9. Σίνων, 10. Τροάδες. Auctorem non nominat, nec fieri potuisse negaverim, ut non de uno peculiari auctore, sed de tragoedia universa cogitaret. Attamen cycli praecipuus amator Sophocles iam apud antiquos perhibebatur, et quod ad Iliadem Parvam attinet, notandum est Aeschylum *Aiacis* fabulam secundum Arctinum, secundum Iliadem Parvam Sophoclem construxisse. Accedunt haec: 1. *Armorum* quidem *Iudicium* Aeschylus scripsit, sed in eodem argumento etiam *Ajax* Sophocles versatur. 2. *Philoctetam* cum ceteris triumviris etiam Sophocles scripsit: 3. De *Neoptolemo* quaeritur, 4. *Eurypylum* ut nunc scimus, cum diu ignoraverimus, Sophocles scripsit. idque solus, 5. *Πρωγείας* auctor ignoratur, 6. *Lacaenas* praeter Sophoclem nemo composuit, 7. sub Ἰλίου πέρις titulo minores tantum tragici, Iophon puta et Nicomachus, fabulas ediderunt, sed argumentum Sophoclis *Priamus* occupavit, 8. Ἀπόλλου titulo *Polyxenam* Sophocleam indicari Naucius (p. 837) iam pridem animadvertit, 9. *Sinonem* solus scripsit

Sophocles, 10. *Troades* debemus Euripidi, sed *Troades* etiam Sophoclis fuerunt *Aechmalotides* quam fabulam eandem fuisse atque *Atacem Locrensem* alio loco demonstraturus sum. Haec perpensa fidem faciunt Aristotelem cum catalogum suum componeret, Sophoclis potissimum indicem consuluisse eique etiam *Neoptoleum* attribuendum esse.

Ac ne hoc quidem negligendum est. Accium praecipue circa arctum triumviratus tragici orbem moratum esse tituli et fragmenta ostendunt, etsi non tam religiose, ut nusquam hos fines transgredideretur. Probabile est ergo etiam *Neoptoleum* eius alicui de tribus deberi: sed cui? Aeschylō non: habemus enim fabularum eius catalogum Mediceum, non sine lacunis illum quidem, satis tamen plenum. Eadem est Euripidis conditio, quem Albanus catalogus alphabeticus usque ad π litteram saltem a novorum titulorum irruptione paene vindicat, ut non dicam adeo frequenter lectitatas fuisse eius tragoedias, ut fragmentorum defectus nullo pacto explicari posset. Sophoclis contra nullus catalogus aetatem tulit, fabulae vero plures binis vel singulis fragmentis vel adeo titulis solis innotuerunt; hic ergo nova additamenta etiam nunc expectari possunt, qualis fuit *Eurypylos* atque is de quo agimus *Neoptolemus*.

Adde quod ipse Sophocles *Neoptolemi* argumentum in *Philocteta* recapitulat: id eum in propriis fabulis aliquoties, in alienis nunquam fecisse animadverti, praeterquam semel in *Antigona* (355 sq.) Aeschylī magistri sui *Lycurgeae* hunc honorem tribuit.

Sufficere haec interim puto ad demonstrandum Sophocli nec cuiquam alii *Neoptolemi* fabulam vindicandam esse: ceterum etiam infra aliquot momenta ad hanc opinionem fulciendam allaturi sumus.

VII.

Interim latius evagari licebit. *Scyrios* Neoptoleum Scyro arcesitum pro argumento habuisse, ut supra monui, Engelmannus monstravit. Qui eum Scyro Sigeum adduxit, secundum Odysseam (λ 508) fuit Ulixes, cui tragicorum fama adiunxit Phoenicem, haud dubie Iliadem Parvam secuta (cf. Bethe, Homer II 248). Atque haec fuit ipsius Sophoclis in senili *Philoctetae* fabula sententia (344), non ita in iuvenilibus *Scyriis*: hic enim, ut ex Philostrato cum rudimentali eiusdem *Philoctetae* loco (562) combinato in „Tragodumenis“ meis docui (p. 41 sq. 110 sq.), nullae erant Ulixis partes, Phoenicem Thesei filii comitabantur. Intererat nimirum poetae, ut Thesei laudes, qui in hac ipsa Scyro mortem oppetiverat, in hac fabula praedicarentur, quam ob hoc ipsum eo anno scaenae commissam putandum est, quo Cimon Thesei ossa Scyro Athenas advecta condidit, condita ludis honoravit...

Disquisitionem ordimur sane arduam, in qua mihi attentissimo lectore opus est adeoque tali, qui quae sit demonstrativa argumenti vis perspectum habeat. Potest enim quispiam statim ab

initio argumentationem meam reicere, cum dicat ne hoc quidem traditum esse, Thesidarum ullas partes in *Scyriis* fuisse, multoque minus constare eos cum Cimonis in Theseum pietate quicquam commune habuisse. Sed si hoc concessio tota aenigmatum series, ut statim apparebit, subitanea luce resplendet, parumne hoc ad demonstrandum valere putabimus?

Pedetemptim tamen. Aetnam condidit Hiero: *Aetnaeas* scripsit Aeschylus. Archelaus Euripidem hospitio excepit: *Archelaum* scripsit Euripides. Scyro Cimon Thesei ossa advexit: *Scyrios* scripsit Sophocles, quem iuvenem Cimoni deditum fuisse scimus. Credo etiamsi nihil de argumento sciremus, unum ob titulum nos admissores fuisse, extitisse tamen aliquod vinculum inter illum obscurae insulae honorem et fabulam ab hac ipsa insula denominatam. Quid autem, si ostendere possumus data opera poetam, cum hanc fabulam componeret, Ulixi Homericam traditione sacratas partes ademisse, adempta Thesidis dedisse? Si in fabulae fragmento, quod benigna nobis fortuna servavit, aperte ad Thesei mortem in illa ipsa insula appetitam filiali pietate alluditur?

Ne haec quidem sufficere dixerit quispiam: esto. Ponat interim pro demonstrato, quod dico: quid secuturum sit videamus. Si enim Thesei a Cimone conditi anno — quem ego, ne litigiosus esse videar, satis latis terminis 470—462 includo — *Scyrios* docuit Sophocles, vivo effantem Aeschylo id fecerit oportet. Atqui non putandus est vivo magistro de trilogica eius ratione recedere potuisse; sequitur *Scyrios* partem fuisse trilogiae, primam haud dubie, nam de fabula quae praecedere potuerit, frustra quaesierimus. Quod si ita est, quae fabula eos continuaverit circumspiciendum est.

An *Neoptolemus*? — Aptiorem nemo invenerit: plane enim eos excipit, cum illic iuvenis ducis profectio, hic adventus propositus sit. Accedit tamen aliud idque gravissimum: potuitne secundum *Neoptolemi* argumentum ab Ulixem excitus esse heros? Hoc vero prae fracte negabit quicumque attentiore mente rem sibi representaverit. Si enim Ulixes Neoptolemu Scyro accessivisset, iam Scyri de armis reddendis inter eos convenisset, quo facto nulla in castris Achivorum oriri poterat controversia. Testis est Quintus Smyrnaeus: apud eum enim Ulixes Neoptolemu Scyri adiit, adito (VII 194) Achillis arma promittit, promissa in Achivorum castris sine certamine restituit (VII 445): nec dubitandum est, quin ita iam Ilias Parva rem instituerit, quam Proclus paucis verbis ita coartavit: *Νεοπτόλεμον Ὀδυσσεὺς ἐκ Σκύρου ἀγαγὼν τὰ ἔπλα δίδωσι τὰ τοῦ πατρὸς*. Conflictus ut omnino exoriri posset, necesse est ad Troiam demum Ulixem de armis reddendis appellatum esse, quod ille primum iracundia iuvenis exacerbatus se facturum negavit, postmodo autem victa iam apud iudices causa liberaliter concessit. Nam quod in *Philocteta* Sophocles plus quinquaginta annis post ad Homericam mythopoeiam redit (344), non mirum est eum iuvenile suum inventum, quod olim datae

ocasiomis causa receperat, iamdudum praeterlapsa occasione abiecisse.

Iam si commune fuit hoc occasionale commentum et *Scyriorum* et *Neoptolemi*, etiam minus dubium videbitur eiusdem fuisse trilogiae et hanc et illam fabulam. Duas ergo partes invenimus: quaerenda est tertia.

VIII.

Et fuit tempus cum de *Eurypylo* cogitarem: et sane arcetum illam *Neoptolemi* fabulam excipere nemo negabit, quin etiam ethicum inter ambas inesse nexum, eundem nimirum, sed inverso ordine, qui in Dracontomachia Schilleriana apparet — victoriam scilicet de seipso reportatam victoria in proelio coronaverunt dei. Postmodo autem hanc opinionem abicere sum coactus. *Eurypylos* enim cum in Mysia scaenam habeat — neque enim eum diversum fuisse a *Mysis* fgm. 378 ostendit (ἐφύρνει scribendum, non ἐφουρνεί) proxime ad *Eurypyli* fgm. 5 col. II ultimos versus accedens — Neoptolemo in sola nuntii oratione locum concedit: praeterea autem ad proveciorem Sophoclis aetatem pertinere et trimetri ars demonstrat et Istrianae mulieres, quas vix dubium est quin Herodoto (IV 78) debeat.

Sed in Iliadis Parvae epitomen inquirentem attendere iubent, quae bis iam exscriptum locum continuant verba: ...τὰ ὅπλα δίδωσι τὰ τοῦ πατρὸς· καὶ Ἀχιλλεὺς αὐτῷ φαντάζεται. Scilicet ut filio mandata tradat: ea vero quid aliud continere poterant, nisi ut Polyxena manibus eius sacrificaretur? — At nondum capta erat Troia. — Ita, sed captum iri noverat divinorum consiliorum particeps defuncti anima. — Poterat tamen captam exspectare. — Poteratne vere? Reminiscatur lector secundum mythopoeiam Sophocleam, quam Iliadi Parvae deberi vidimus, incrematum adhuc iacere Achillis corpus plane ut Patrocli in Iliadis XXIII: ibi autem mortui anima Achilli φανταζομένη negat se redituram esse postquam sepulcro fuerit functa (75) —

ὁ δὲ γὰρ ἔτ' αὐτὸς
νίσσεται ἐξ Ἀΐδαο, ἐπὶν με πύρρος ληλάχητε...

Hoc ergo ex Homericis disciplina, quam Homeridae partim retinuerunt, partim ad popularem delapsi eschatologiam reliquerunt. Quos secuti ne tragici quidem poetae sibi constiterunt: velut Euripides in *Hecuba* ad Homerum se applicat, dum insepulti Polydori animam matri apparentem inducit, relinquit autem eius doctrinam, cum etiam Achillis dudum sepulti umbram super tumulum eius visam esse narrat.

Achillis enim φανταζομένου duplex extat in cyclo fama: altera ea, de qua modo dixi, cum Homero concors Iliadis Parvae: altera Nostorum τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀγαμέμνονα ἀποπλεόντων Ἀχιλλεὺς εἶδωλον

ἐπιφανὲν πειράται διακωλύειν προλέγον τὰ συμβησόμενα. Et haec est ea apparitio, quam etiam tragici tenuerunt, dudum scilicet sepulti herois ante ipsum ἀπίπλον. Qua quin etiam de Polyxena mandata dederit tacente epitoma ex tragica tamen mythopoeia colligendum est.

Utut est, habemus pontem, quo a secunda trilogiae parte ad tertiam transitus paretur: ea enim nulla alia esse potuit nisi Sophoclis *Polyxena*. Cuius autem actio ex Euripidis *Hecuba* potissimum restitui potest, quae priore sua parte dimidia ex hac ipsa tragoedia pendet. Non huius est loci haec singillatim persequi: unum locum excerpere licebit, quo velut clavo trabali *Polyxena Scyriis* et *Neoptolemo* affigitur.

Chori enim anapaestis (98 sq.) Hecuba de Polyxena mac-tanda certior fit: Agamemnonem scilicet propter Cassandrae gratiam hanc barbariem procul esse habendam censuisse, Thesidas autem duplici oratione, una tamen sententia, concedendum esse Achillis manibus hunc supremum honorem. Ubi haesisse puto venustiores: cum enim spectatores una cum poeta detestari debuerint hoc ignominiosum Achivis, dolorosum reginae sacrificium, quid attinuit Atheniensium potissimum iuvenes duces, quos paulo ante in *Heraclidis* optima ex parte commendaverat, exsecrandi huius facinoris auctores inducere?

Scio hanc nuper inter philologos inclinationem extitisse, ut ubi minus poetas intellegerent, ne velle quidem intellegi poetas censerent: ego nec tantum mihi superbiae arrogo, ut omnia me intellegere putem, nec tantum modestiae, ut quae nondum intellexerim, intellegere me posse desperem. Velut hunc *Hecubae* locum, qui mihi semper molestus erat, iamdudum cruce signaveram, donec huius disquisitionis tramite ad intellegendum perductus sum.

Tota enim res ita se habet. Euripides Thesidarum impiam sententiam ex Sophoclis *Polyxena* mutuatus est: haec autem fabula trilogico nexu cum *Scyriis* et *Neoptolemo* coniuncta erat. In *Scyriis* vidimus Thesidas cum Phoenice Neoptolemo arcessisse: qui quoniam ab ipso opem postulabant, quid mirum, si et ipsi suam ei opem polliciti sunt? In *Neoptolemo* opus erat aliquo, qui iratum iuvenis animum ad moderationem revocaret: poterant hae Thesidarum — alterutrius scilicet — poterant etiam Briseidis partes fuisse, nec quicquam obstat, quominus et hanc et illos eodem tetendisse putemus, illos ratiocinatione, hanc potius per ἐλέου ἐσβολήν. Utut est, Neoptolemo obligaverant sententiam suam Thesidae, quo factum est, ut etiam in illa quae de Polyxena immolanda exorta erat lite ei patrocinentur.

IX.

Ad primos poetae annos — eam igitur aetatem, quam Cimonem vel Aeschyleam dicere possumus — referri *Folyxenam* etiam

allis de causis verisimile est. Achillis enim apparitionem ad hanc fabulam reservavit — recte illud quidem, cum arctiore vinculo coniuncta sit cum Polyxena mactanda, quam cum armis reddendis. At tum iamdudum igne erat consumptum Achillis corpus. Destituit igitur Homericam disciplinam? Ita, sed non omnino: quod enim disertissimum est de hac apparitione fragmentum per Porphyrium Stobaeo transmissum (480), licet corruptum sit, tamen testificari videtur non sua sponte venisse Achillis umbram, sed Neoptolemi ἔξυπλήξει γόοις evocatam. Habemus ergo scaenam plane illius similem, quam Aeschylus in *Persis* repraesentaverat, cum Dariium Atossae γόοις evocatum induceret. Adeo diligenter magistri vestigia pressit discipulus.

Hanc umbram Nostorum auctor Agamemnoni τὸ συμβησόμενον vaticinantem facit — fatum igitur, quod ei ab uxore immineret. Hoc idem igitur in Sophoclis *Polyxena* fecisee videtur: nihil opus erat Cassandra. Nam inter fabulae huius fragmenta hoc quoque servatum est (483):

χαιῶν σ' ἄπειρος ἐνδοτήριος κακῶν

quod plus uno nomine memorabile est. Haec est enim Aeschyli de Agamemnonis morte mythopoeia, non ea, quam postea idem Sophocles Homerum secutus in *Electra* — sed vix tum primum — adoptavit. Ne quis mihi autem obiciat post illum annum, quo *Polyxenam* totamque *Neoptolemidem* scaenae commissam posui, scriptum esse *Agamemnonem*, ne Aeschylus quidem in hac fabula primum hoc genus necis induxisse videtur. Nauplii certe in *Palamede* dirae id occupaverint necesse est, de quibus „Tragodumenon“ meorum liber tertius consulendus est. Euripides quidem, qui in *Hecuba* de Achillis apparitione chorum narrantem facit, hoc in Agamemnonem vaticinium non abiicit, sed Polymestori dedit (1281), Aeschylea tamen, ut qui a *Polyxena* penderet, mythopoeia servata.

Vides quantopere Aeschyleus fuerit Sophocles in hac iuvenili tragoedia; cuius pietatis si ei a sene magistro gratia relata est, mirum profecto non erit. Et quoniam Thesidarum magnas in tota trilogia partes fuisse ostendimus, non pigebit Aeschylei in *Eumenidibus* loci reminisci, quo Minerva quod sero Orestae imploranti responderit, eo excusat, quod interim erat (398)

γῆν καταφθατομένην
 ἦν δῆτ' Ἀχαιῶν ἄκτορες τε καὶ πρόμοι...
 ἐνειμαν...
 ἐξαιρετον δώρημα Θησέως τόκοις.

Nono post Troiam captam anno? Sed videlicet intererat poetae, ut huius rei mentionem renovaret, quam aptissime in ipso ἀπόπλω, id est in Sophoclis *Polyxena*, tractatam invenerat. Nolo huic coincidentiae nimium tribui: inter alias tamen et eam afferre licuit.

X.

De *Neoptolemide* quae potui dixi: ad *Neoptoleum* redeo. Id enim restat, ut eius actionem in actus dispertiar: non quo hac dispertitione certitudinem attingi posse credam, sed ne talia finxisse existimer, quae Atticae tragoediae terminis includi nequeant.

Prologum Neoptolemi cum Phoenice et Thesidis adventum repraesentasse consentaneum est.

Parodum Myrmidonum Neoptolemi militum introitus efficiebat.

Episodio primo a militibus suis salutabatur iuvenis: οὐ παῖς Ἀχιλλέως, ἀλλ' ἐκείνος αὐτὸς εἶ. Quam salutationem Neoptolemi cum coryphaeo colloquium excipere debebat, quo armorum recuperandorum consilium in animo eius oriretur. Vincit tamen patri videndi honorandique desiderium.

Stasimum primum.

Episodio secundo per ἐκκόκλημα praetorium aperiebatur Achillesque in lecto stratus apparebat. Sequebatur Neoptolemi et Briseidis lamentatio.

Stasimo secundo Achillis laudes praedicatas esse probabile est.

Episodium tertium Ulixem inducebat de armis a Neoptolemo interpellatum eiusque ad summum imperatorem provocationem, qui audita utraque parte secundum Ulixem decernit: exacerbatio inde Neoptolemi.

Stasimum tertium has ipsas chori ad Tellurem Matrem preces continuerit necesse est, quarum in *Philocteta* memoria revocatur.

Episodio quarto Briseidis Thesidarumque in iuvenis contumaciam impetus fiebat: qui postquam ab ira ad moderationem revocatus est, ultro ab Ulixepatriis armis donatur.

Stasimon quartum chori laetitiam et gratitudinem exprimebat.

Exodo Neoptolemus adiutantibus Briseide et Phoenice totoque choro patris exsequias instruebat.

Hanc reconstructionem quo quis voluerit loco, eo ponat: ego de singulis non litigabo, abunde contentus, si ignotam adhuc fabulam in universum recte visus ero poetae nostro vindicasse.

Librum Ed. Nordeni, quem in universum non male recapitulavit censor noster, inter omnes et omnia, quae de ecloga Vergiliana scripta sunt, principem locum obtinere nisi litigiosus nemo negabit. Fas tamen est ei qui totius orbis antiqui per viginti saecula theologumena animo verset, interdum non dico somnum obrepere — nam id quidem vigilantissimae auctoris menti nunquam accidisse arbitror, adeo ut etiam lectorem suum per totum opus suspensum et semper nova prospicientem teneat — sed tamen, quae oculorum nostrorum est ratio, longinqua scrutando praestricam aciem ad proxima obtundi. Quod ei primis statim versibus, dum quovis pacto Soli eidemque Aeoni et Horo, quem iam mente praeoccupavit, sellam curulem apud poetam praedestinat, accidisse demonstraturus sum, venia tamen a lectore impetrata, qui se vereor ut aequo animo a sphaeris caelestibus ad Donatum detrahi patiatur.

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas — qui iam venit, is puto adest. *Magnus... nascitur ordo, iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna, iam nova progenies... demittitur* — qui etiam nunc nascitur, redit, demittitur, is puto nondum adest. *Tuus iam regnat Apollo* — qui iam regnat, is puto adest. Satisne diserte optimus latininitatis auctor praesens tempus a veniente distinxit? Quid ergo praesenti tempori adscripsit? Ultimam aetatem Sibyllinam et Apollinis regnum. Quid venturo? Novam progeniem et Saturni regnum. Video hanc fuisse Sibyllae sententiam, ut cum magnos temporum „ordines“, quorum revolutionibus mundi aeterni vita offereretur, in certas „aetates“ divisisset, primae cuique aetati Saturnum regem assignaret, ultimae cuique Apollinem. 1e

Utinam hoc de Sibylla argumentum extrinsecus testimonio allato comprobetur! — Quid quod ne hoc quidem deest? Haec enim Servius ad nostrum locum: (*Sibylla*) *quae Cumana fuit et saecula per metalla divisi, dixit etiam quo quis saeculo imperaret, et Solem ultimum id est decimum voluit* (perquam feliciter hoc *decimum* addidit, quod nisi fecisset, autoschediasmatis crimen vix effugisset). *Novimus autem eundem esse Apollinem, unde dicit: tuus iam regnat Apollo*. Hanc nos veteris disciplinae philologi argumentationem omnibus numeris absolutam vocare solebamus.

Quid noster? Nolim mihi succenseat vir et ingenio et doctrina praestans idemque mihi, ut sperare audeo, semper amicus: verum ita se res habet. Vergilium eculeo impositum tamdiu distortum detinet, donec sibi contraria fateri cogatur, scil. ut Apollo omni pietate destitutus in avita Saturni regna irrumpat: quem postquam feliciter confecit, iam nullo negotio in commentatoris vile caput irruit Serviumque delirare contendit, cum Solem ultimae praesentis, non primae venturi ordinis aetati assignet (p. 15). Hoccine est interpretari?

Verum quid Horo fiet cum Saosyante ceteraque Triballorum turba? Viderint ei poetarum Romanorum interpretes, qui Memphidis Ecbatanorumque quam Romae Cumarumque et — Troiae curiosiores nondum expletis temporibus quavis ratione Orontem in Tiberim inducunt. Mihi prorsus non displicet Sibyllam in temporibus digerendis suam sequi doctrinam: quam si quis ex ipsius fragmentis exque Iudaeae imitatione erutam cum Hesiodo Heraclitoque, quin etiam cum disciplina Etrusca comparare velit, nec ille plus profecerit quam cupide extranea arripiendo.

Nolo tamen Sibyllae instar vaticinari: hoc dico accurata interpretatione ante omnia opus esse. Qua excepta nihil habeo, quominus libri Nordeniani admiratoribus ipse quoque adscribar.